

Fotokémiai folyamatok vizsgálata TiO_2 hordozós katalizátorokon

Ph. D. értekezés tézisei

Halasi Gyula

Témavezető: Dr. Solymosi Frigyes

professor emeritus

Kémia Doktori Iskola

Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar

Fizikai Kémiai és Anyagtudományi Tanszék

Szeged

2013

ELŐZMÉNYEK ÉS CÉLKITŰZÉSEK

Jelenleg is számos kutatás folyik a hidrogén mint üzemanyag különböző módon történő előállítására. Az oxigén tartalmú szénhidrogéneken (metanol, etanol) alapuló előállítás a legáltalánosabban használt és legkényelmesebb módja a hidrogén termelésének. Számos ígéretes vegyületet vizsgáltak a bomlásuk és a reformálásuk katalizálására. Sajnos még a leghatékonyabb és legdrágább platinafémek is magas hőmérsékleten bontják ezeket az oxigén tartalmú szénhidrogéneket. Ezen anyagok fotokatalitikus bomlása azonban megoldást nyújthat a hidrogén alacsonyabb hőmérsékletű előállítására. Az üzemanyagcellák azonban szén-monoxid mentes hidrogén előállítását követelik meg. A félvezető TiO_2 gyakran használt fotokatalizátor. A legnépszerűbb és a legígéretesebb fotokatalizátor, ezt alátámasztja, hogy a heterogén fotokatalízis témakörben publikált munkák 80 %-a valamilyen TiO_2 alapú katalizátort használt. Azonban a széles tiltott sáv miatt (3,0-3,2 eV) UV fény szükséges a besugárzáshoz. A heterogén katalízissel ellentétben, ahol a TiO_2 katalitikus hatékonysága számottevően változtatható különböző vegyértékű kationok beépítésével, a fotokatalízisben az anionos dotálás bizonyult hatékonynak, lehetővé téve a látható fényű katalízist a TiO_2 tiltott sávjának csökkentése által.

Munkám során egy fotokatalitikus rendszer kiépítése és az így kapott rendszeren hidrogén minél nagyobb szelektivitással történő előállítása volt az elsődleges cél, az etanol, metanol és a hangyasav platinafémekkel adalékolt alap és nitrogénnel dotált titán-dioxid hordozós katalizátorokon történő fotokatalitikus bomlásának vizsgálatában. Külön figyelmet fordítottunk az anionos dotálás (nitrogén) hatásának vizsgálatára. Hangyasav esetében célul tűztük ki, hogy megállapítsuk azokat a kísérleti körülményeket, amelyek között a virtuálisan szén-monoxid mentes hidrogén képződésének mértéke a legnagyobb. Hangyasav bomlása során szén-monoxid mentes hidrogént eddig csak néhány katalizátoron állítottak elő, 423-473 K-en és víz jelenlétében. Ezen felül a fotoindukált bomlási irány és mechanizmus feltérképezése is szerves részét képezte a munkámnak, különösen a termikus körülményektől eltérő bomlási irány esetében. A metanol gőzfázisú fotokatalitikus bomlásában a metil-formiát mint főtermék képződését eddig nem írták le. A metil-formiát képződését főként

metanol réz hordozós katalizátoron történő dehidrogénezése során írták le, magasabb hőmérsékleten. Azonban újabb kutatások azt igazolták, hogy szobahőmérsékleten, a metanol fotooxidációja során is képződik. Az etanolhoz kapcsolódóan megvizsgáltuk a nitrogén-monoxid (mint modell molekula) etanollal végzett fotokatalitikus redukcióját TiO_2 hordozós katalizátorokon.

Összefoglalva, arra tettem kísérletet, hogy - az eddigi kutatásokban kapott eredmények figyelembe vételével – új eredményeket kapjak a metil-alkohol, az etil-alkohol és a hangyasav fotoindukált gőzfázisú bomlásában tiszta és nitrogénnel dotált TiO_2 illetve nemesfémekkel adalékolt hordozós TiO_2 mintákon. A kapott eredmények alapján a nitrogén dotálás kedvezően befolyásolja a TiO_2 katalitikus tulajdonságait, és a platinafémek rávitele után aktív katalizátora lett a fent vizsgált vegyületek fotokatalitikus bontásának.

KÍSÉRLETI MÓDSZEREK

A kísérleteinkben Hombikat UV 100 típusú TiO_2 -ot használtunk hordozóként és katalizátorként egyaránt. A nitrogén dotált mintákat három különböző módon állítottuk elő: pirolízissel (karbamidos kezelés), porlasztásos technikával (áramló NH_3 gázban) és szol-gél eljárással (NH_4OH).

A nagy fajlagos felületű ($300 \text{ m}^2/\text{g}$) TiO_2 -ot karbamidos hőkezelésnek vetettük alá. Egy Schlenk csőbe titán-dioxidot tettünk, amit egy 1 g karbamidot tartalmazó gömblombikhoz csatlakoztattunk, majd 30 percen keresztül különböző hőmérsékleten hőkezeltük (573, 673, 723, 773 K), (ezen minták jele: SK).

Egy másik esetben (SY) a TiO_2 -ot ammóniával kezeltük, a hordozót egy áramlásos rendszerben argon áramban 870 K-re fűtöttük fel, 7 K/perc fűtési sebességgel. Miután a minta elérte a kitűzött hőmérsékletet, az argon áramot ammóniára cseréltük 30 percig. Ezután ismét argon áramban tartottuk 1 órán keresztül 870 K-en majd 2-3 óra alatt szobahőmérsékletre hűtöttük.

A harmadik N dotált minta (SX) előállítása során titán-tetrakloridot használtunk kiindulásként. Milli-Q vízhez folyamatos keverés mellett óvatosan hozzáadtunk 25 ml TiCl_4 -ot ($3,0 \text{ mol L}^{-1}$), közben az elegyet jeges vizes fürdőben tartottuk. Ezután az oldatot 323 K-re melegítettük. Ezt követően élénk keverés közben 4,5 ml tömény jégecetet csepegtettünk hozzá és 35 w/w %-os ammónia oldattal az oldat pH-ját 8-ra állítottuk. A kapott oldatot gyorsan szobahőmérsékletre hűtöttük és 353 K-en történő 12 órás vákuum bepárlás után 3 órán át 723 K-en áramló levegőben szárítottuk.

A nemesfémmel adalékolt (Pt, Pd, Ir, Ru, Rh) TiO_2 hordozós katalizátorokat alap és N-dotált TiO_2 -okból kiindulva a felhasznált fémsók vizes oldatával impregnáltuk.

A katalizátorokat fajlagos felületükkel, diszperzitásukkal, továbbá röntgendiffrakcióval (XRD) valamint röntgen fotoelektron (XPS), diffúz reflexiós (DRS) és Fourier transzformációs infravörös (FTIR) spektroszkópiai módszerek alkalmazásával jellemeztük. Röntgendiffrakcióval vizsgáltuk a hőkezelés hatására a TiO_2 -ban bekövetkező esetleges szerkezeti átalakulást. XPS vizsgálatokkal ellenőriztük a nitrogén beépülésének mértékét és módját. Az előállított nitrogénnel dotált

katalizátoroknál a beépülés hatékonyságát a DRS mérések alapján, a Kubelka-Munk módszerrel meghatározott tiltott sáv szélesség csökkenéséből következtettük.

A bevilágítás közben kialakuló felületi formákat egy BIORAD FTS 155 típusú infravörös spektroszkóp, míg a reakciótermékeket egy HP 5890 gázkromatográf segítségével azonosítottuk. Az infravörös spektrumokat ($4000\text{-}900\text{ cm}^{-1}$) FTIR spektrométerrel rögzítettük, amelynek felbontóképessége 4 cm^{-1} volt. A fotokatalitikus reakciót egy termosztálható, cirkulációs rendszerű fotokatalitikus reaktorban követtük, besugárzáskor 15 W teljesítményű UV és látható fényű lámpákat használtunk. A reaktort egy gáz tömegáram szabályzóhoz csatlakoztattuk, innen tápláltuk be a kívánt elegyet és „in situ” fotolizáltuk. A rendszerben a betáplált elegyet a fotoindukált bomlás alatt egy membrán pumpával keringtettük. A fotokatalitikus mérések során külön figyelmet fordítottunk a rendszer nitrogén tartalmának figyelésére és annak minimalizálására. Az analízisek eredményeként az adott időpillanatban vett mintatérfogatban lévő komponensek anyagmennyiségét határoztuk meg. A fotokatalitikus méréseknél a katalizátort ($\sim 80\text{ mg}$) vizes szuszpenzióból vittük fel a belső cső külső falára. A katalizátorfilm teljes felülete 168 cm^2 volt. A katalitikus és az IR mérések esetén a mintát 30 percig 573 K -en oxidáltuk és nemesfém jelenléténel 573 K -en 60 percig redukáltuk.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Munkánk eredményeiből a következő, új tudományos eredményekre tudunk következtetni:

T1. Nagy aktivitású nitrogén dotált TiO₂ katalizátorok előállítása

T1.1. Részletesen tanulmányoztuk a nitrogén dotálás hatását a vizsgált fotokatalitikus folyamatokban. Megállapítottuk, hogy a nitrogénnel dotált TiO₂ (SK) tiltott sáv szélessége a beépítési hőmérséklet emelésével folyamatosan csökkent 3,15 eV-ról 2,17 eV-ra. A tiltott sáv csökkenésével párhuzamosan javult a katalizátor fotokatalitikus aktivitása a vizsgált vegyületek fotoindukált bontásában.

T1.2. A szol-gél módszerrel preparált titán-dioxid (SX) esetében ~1 eV-os tiltott sáv csökkenést értünk el. Ez a minta mutatta a legnagyobb fotokatalitikus aktivitást a látható fényvel végzett kísérletekben. Az előállított katalizátorok szerkezetvizsgálata során igazoltuk a nitrogén beépülését.

T1.3. Bebizonyítottuk, hogy a platinafémek rávitele a tiszta és a nitrogén dotált TiO₂-ra jelentősen megnövelte az alkalmazott vegyületek fotoindukált bomlását.

T1.4. Igazoltuk, hogy a nitrogén beépítés hatására csökkent a TiO₂ tiltott sávjának szélessége, ami lehetővé tette a látható fényben történő fotolízist, a N-dotált és a nemesfémekkel adalékolt TiO₂ katalizátorokon egyaránt.

T2. Az etil-alkohol, a metil-alkohol és a hangyasav fotoindukált bomlásának tanulmányozása

T2.1. Megállapítottuk, hogy a nitrogén dotálás hatására megnőtt a TiO₂ fotoaktivitása az etil-alkohol fotokatalitikus bomlásában, amelynek során hidrogént és acetaldehidet kaptunk fő termékként. A képződő acetaldehid a fotolízis hatására metánra és szén-monoxidra bomlik. A bomlás során az etanol dehidrogénezése maradt a fő reakcióút. A ródium rávitele a tiszta és a nitrogénnel dotált TiO₂-ra jelentősen megnövelte az etanol fotoindukált bomlásának a mértékét, látható besugárzás esetén is.

T2.2. Kimutattuk, hogy a hangyasav bomlása során keletkező felületi formiát csoportok fotoindukált bomlásakor hidrogén és szén-dioxid képződik. A kis mennyiségben képződő szén-monoxid a hangyasav dehidratációja során keletkezik.

T2.3. A Pd/TiO₂ kivételével a hangyasavhoz adott vízzel sikerült teljes mértékben eliminálni a képződő szén-monoxidot a nemesfémekkel promotált TiO₂ katalizátorokon. Megállapítottuk, hogy a hangyasav fotoindukált bomlása során Pt-, Rh-, Ir-, Ru/TiO₂ katalizátorokon sikerült CO mentes hidrogént előállítani.

T2.4. Igazoltuk, hogy a metanol fotoindukált bomlásának mechanizmusa eltér a termikus körülmények között tapasztaltaktól, amit a szén-monoxid igen kis mennyisége is igazolt. Az elsők között írtuk le, hogy a bomlás metil-formiát és hidrogén képződésével megy végbe. Feltételezéseink alapján a metanol fotolízise során adszorbeált formiát csoportok képződnek, amik a felületi metoxi csoportokkal metil-formiátot adnak illetve az adszorbeált formaldehid molekulák rekombinációja is végbemehet.

T2.5. A platinafémek rávitele a tiszta és a nitrogén dotált TiO₂-ra kiugró mértékben megnövelte a metanol fotoindukált bomlását metil-formiáttá (85-90%-os szelektivitás mellett) és hidrogénné, UV és a látható fényű fotolízis esetében is.

T3. Hőmérséklet hatásának vizsgálata a fotoindukált folyamatokban

T3.1. A hőmérséklet hatásának vizsgálata során a kísérleti eredmények alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy kizárhatjuk a termikus hatás hozzájárulását ezen körülmények közt a vizsgált vegyületek fotoindukált bomlásában. Megállapítottuk, hogy a hangyasav és a metanol fotokatalitikus bontásában jelentősen sikerült csökkenteni a képződő szén-monoxid mennyiségét és növelni a hidrogén szelektivitását a termikus körülményekhez viszonyítva. A kapott eredmények azzal értelmezhetőek, hogy a dehidrogénezés irányába tudtuk eltolni a hangyasav bomlását, a metanol bomlása pedig a metil-formiát képződés irányába ment végbe.

T4. NO fotokatalitikus redukciója

T4.1. A $\text{NO} + \text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$ fotolízise során Ag/TiO_2 felületen egy intenzív Ag-NCO felületi formához tartozó sáv jelenik meg igazolva, hogy a NO etanollal végzett redukciója felületi NCO képződése közben megy végbe, acetaldehid és dinitrogén-oxid mint főtermék képződése mellett.

PUBLIKÁCIÓS LISTA

I. Közlemények

Impakt faktor

A Ph. D. értekezés témájához kapcsolódó dolgozatok:

1. **Gy. Halasi**, A. Kecskeméti, F. Solymosi
Photocatalytic reduction of NO with ethanol on Ag/TiO₂
Catal. Letters **135** (2010) 16-20.
MTMT: [1323984]
1,907
2. **Gy. Halasi**, I. Ugrai, F. Solymosi
Photocatalytic decomposition of ethanol on TiO₂ modified by N and promoted by metals
Journal of Catalysis **281** (2011) 309-317.
MTMT: [1628678]
6,002
3. **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi
Photolysis of HCOOH over Rh deposited on pure and N-modified TiO₂; Production of pure H₂
Catal. Letters **142** (2012) 218-223.
MTMT: [1838555]
2,244
4. **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi;
Photodecomposition of Formic Acid on N-Doped and Metal-Promoted TiO₂ Production of CO-Free H₂
J. Phys. Chem. C **116** (2012) 15396-15405.
MTMT: [2046778]
4,814
5. **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi
Comparative study on the photocatalytic decomposition of methanol on TiO₂ modified by N and promoted by metals
Journal of Catalysis **294** (2012) 199-206.
MTMT: [2050201]
5,787

A Ph. D. értekezés témájához nem kapcsolódó dolgozatok:

6. Z. Balogh, **Gy. Halasi**, B. Korbély, K. Hernádi;
CVD-synthesis of multiwall carbon nanotubes over potassium-doped supported catalysts
Appl. Catal. A: Gen. **344** (2008) 191-197.
MTMT: [1166579] **3,190**
7. **Gy. Halasi**, T. Bánsági, F. Solymosi;
Production of hydrogen from dimethyl ether over supported rhodium catalysts
ChemCatChem **1** (2009) 311-317.
MTMT: [113804] **3,345**
8. **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi;
Production of Hydrogen. Photocatalytic Decomposition of Dimethyl Ether over Metal-Promoted TiO₂ Catalysts
Bírálat alatt, ACS Catalysis (2013)

Összesített impakt faktor: Σ_{IF} : **27,289**

Összes idézések száma/ebből független: **46/34**

II. Előadások

1. F. Solymosi, **Gy. Halasi**, A. Kecskeméti,
Photocatalytic reduction of NO with ethanol on pure, N-doped TiO₂ and Ag/TiO₂
Third International Conference on Semiconductor Photochemistry,
Glasgow, (Scotland) 2010.
2. **Halasi Gyula**, Solymosi Frigyes,
NO fotokatalitikus redukciója etanollal TiO₂ hordozós katalizátorokon
XXXIII. Kémiai Előadó Napok,
Szeged, 2010.
3. **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi,
Photodecomposition of formic acid on N-doped and metal-promoted TiO₂;
Production of CO-free H₂
15th International Congress on Catalysis
München, (Germany) 2012.
4. A. Gazsi, **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi,
Production of CO-free hydrogen in photocatalytic reactions
Gordon Research Conferences, Chemical Reactions at Surfaces
Les Diablerets, (Switzerland), 2013.
5. **Gy. Halasi**, G. Schubert, F. Solymosi,
Production of hydrogen. Photocatalytic decomposition of dimethyl ether on
N-doped and metal promoted TiO₂
3rd European Symposium on Photocatalysis, JEP 2013,
Portoroz, (Slovenia), 2013.
6. **Halasi Gyula**, Schubert Gábor, Solymosi Frigyes,
Fotoindukált folyamatok vizsgálata nitrogénnel dotált TiO₂ hordozós
katalizátorokon
MTA Felületkémiai és Nanoszerkezeti Munkabizottsági ülés
MTA TTK, Budapest, 2013.

Társszerzői lemondó nyilatkozatok

Alulírott nyilatkozom, hogy Halasi Gyula „**Fotokémiai folyamatok vizsgálata TiO₂ hordozós katalizátorokon**” című Ph. D. értekezését ismerem, a tézisekben foglalt tudományos eredményeket tudományos fokozat megszerzéséhez nem használtam fel, s tudomásul veszem, hogy azokat ilyen célból a jövőben sem használhatom fel. Kijelentem, hogy a tézisekben és az értekezésben szereplő és közösen publikált eredményekben Halasi Gyula szerepe meghatározó fontosságú volt.

Dr. Solymosi Frigyes

.....

témavezető

Schubert Gábor

.....

Ugrai Imre

.....

Kecskeméti Anita

.....